

THE REFLECTION OF WOMEN IN TAŞLICALI YAHYA BEY'S "ŞÂH U GEDÂ AND YÛSUF U ZÛLEYHÂ"

Semra Halili

ABSTRACT

The traditional depiction of women as beautiful, attractive human beings and the main driving force in attaining divine love as seen in the classical literature is also present in Taşlıcalı Yahya Bey's works. As Taşlıcalı Yahya Bey is a poet with a military background and Albanian origin who holds a significant place in divan poetry, we decided to review his viewpoint on women in his works.

Our primary goal was to determine whether the notion of a woman is present in his works. After that, we focused on researching the number of ways women were addressed in his poems. We touched upon the place women hold in the poet's expressions as well as the way the perception of women and opinions stated about her interact in social, environmental, and psychological fields.

The main type of woman we encounter is a woman in love, who is worthy of everything, cause of lovesickness, a nymph with enchanting beauty, faithful, modest, graceful, unswayed by wealth, and the one whose cruelty is worth enduring. However, if the woman shows no interest, her features change instantly. This time she is depicted as a tattletale, a mocker, someone who makes you cry, someone who is always angry, lets you down, loses her temper, goes back on her word, a cheater, a brick short of a load, and testing. This depiction of two opposite types of women is also present in his divan poetry works.

The writer has managed to preserve his direct and open expression throughout his works. Regardless of the sex, he is always frank and even uses brazen examples when conveying his thoughts and opinions about both men and women. Taking into consideration his inclination to mysticism, we could deduce that he has done it in the name of Malamatiyya or to abase himself. As the beauty mentioned in Şehrengiz-i-İstanbul (City Book of Istanbul) mainly refers to men, we will not dwell on it this time.

In certain parts of his literary work, we also encounter women who are considered to be just ornamental elements, but this type of portrayal only refers to marginal types of women. Although Taşlıcalı Yahya Bey's works usually address either the positive or the negative features of women, occasionally both features are contained in the same work. He appears to be a poet with a realistic point of view when describing, criticizing, or praising situations and manners. However, in some parts of his works, this realism turns into an exaggeration depicting manners using humiliating expressions.

Through transformation and patience, the poet enables the transition from earthly to divine love by bringing together the imagination born from both his realism and mysticism. According to him, love is one and has no earthly side. He states that love expressed by Mecnun and Vamik is odd and only divine love is true and leads to ecstasy.

Keywords: *Taşlıcalı Yahya, woman, praise, criticism, love.*

ORCID: 0000-0002-2446-8690

TAŞLICALI YAHYA'NIN KİTÂB-I USÛL, ŞÂH U GEDÂ VE YÛSUF U ZÛLEYHÂ ESERLERİNDE KADIN ALGISI

Semra Halili

ÖZET

Klasik edebiyatta kadına bakış açısını görmeye alıştığımız bir şekilde güzel, çekici ve ilahi aşka ulaşmak için bir sebep olarak görülen kadın unsuru Taşlıcalı Yahya eserlerinde de, aynı şekilde, yer bulur. Taşlıcalı Yahya, Divan edebiyatı şairlerinden önemli bir yere sahip olan, askeri unvanı ve Arnavut asıllı olmasıyla, bir de hamsesi ile meşhur olan bir şair olarak, eserlerindeki kadına dair düşüncelerini ele aldık. Öncelikle eserlerde kadın olgusunun var olup, olmadığını tespit ettik, devamında kadınların kaç türde zikredildiğine dair araştırma yaptık. Bu zikredilişlerde kadının yeri, ona dair düşünce ve algının sosyal, çevresel, psikolojik etkileşimine değindik.

Genelde kadın aşık olduğunda uğruna her şey verilen, aşkıdan ızdırap çekilen, peri, güzelliğiyle dillere destan, vefalı, alçakgönüllü, zarif, zengine meyiletmeyen, cefasına bile hamdedilen kadın tipine rastlarız. Fakat kadın eğer aşığa karşı ilgisizse vasıfları hemen değişime uğrar. Kadın bu sefer: ağzında bakla ıslanmayan, gülünç duruma düşüren, gözyaşı döktüren, kaş çatan, yolda bırakan, öfkeye kapılan, sözünde durmayan, hilekar, akli noksan, imtihan eden sıfatlarına bürünür. Aynı değerlendirmeyi divanında da, hem iyi huylu hem de ters tarafıyla iki yönlü bir kadın tipine rastlarız. Şairlerin şahsi düşünceleri ve tecrübelerine göre kadınlar menfaatçi veya iyi huylu olarak ayrılabilir. Sosyal açıdan bakıldığında, bazen onlarla evlenmeyi teşvik eden şairler, bazen de evlenmek gerekmiyor algısını, kadınlarla yaşadıkları tecrübelerden yola çıkarak izah ederler. Taşlıcalı Yahya ise, illaki evlenilmeli düşüncesinde olanlardandır. Şair açıksözlülüğünü her eserinde korumuştur. Kadın veya erkek fark etmeksizin sözünü esirgememiş, düşüncelerini açıkça bazen de hayasız örneklerle belirtmiştir. Kendisinin tasavvufa olan merakını düşünürsek bunu melamilik adına, nefsinin alçaltmak için yaptığı kanaatine de varılabilir. Şehrengiz-i İstanbul'da övülen güzeller erkek olduğundan bu seferlik üzerinde durmadık.

Kadınların bazı yerlerde sadece dekoratif unsur olarak kullanıldığına da rastlanır, fakat bu sadece bazı yerlerde etkisiz kadın tipinde rastlanır. Eserler arası hatta aynı eser içerisinde bile kadın, hem iyi hem de kötü vasıflarıyla zikredilmiştir. Hal tavırları anlatılmış, şikayet edilmiştir veya övülmüştür diyebileceğimiz bir şekilde o dönemin düşünceleri ve görüşü olan bir şair olduğu anlaşılır. Şahsi görüşü ve tasavvufun getirdiği hayalciliği bir araya getiren şair, gücünü dünyevi olan aşkı da tadıp, sonrasında dönüşüme uğrayan ve sabretmekten sonra gelen ilahi aşka geçişle mümkün kılmıştır. Şaire göre aşk birdir, bunun dünyevi olan tarafı yoktur. Mecnun, Vamık gibilerin aşkını yadırgar, gerçek ve vecde getirenin İlahi aşk olduğunu söyler.

Anahtar kelimeler: *Taşlıcalı Yahya, kadın, övme, yeme, aşk*

ORCID: 0000-0002-2446-8690

Giriş

“XVI. yüzyılın en muvaffak mesnevî sanatkârlarından biri ve aynı zamanda devrin birinci sınıf divan şairleri arasında bulunan Taşlıcalı Yahya Bey, Taşlıca'da doğmuştur. Arnavut Dukakin ailesindedir. Henüz delikanlılık çağında iken bir devşirme çocuğu olarak İstanbul'a getirilmiş, yeniçeri ocağında tahsil ve terbiye görmüş, sonra askerlik mesleğinde ilerleyerek Yayabaşı rütbesine kadar yükselmiştir. Kemal Paşa-zâde, Kadri Efendi ve Fenarizâde Muhiddin Çelebi'den ders almış, Anadolu ve Rumeli'de seferden sefere koşmuştur.” (1986:22)

Latîfî Tezkiresinde, Gencine-i Râz ve Nâz-ı Niyâz'ının nasihat telkin eden öğretici eserler olduğunu ve şiirlerinin hayli tasalı olduğunu vurgulamaktadır. Latîfî Tezkiresi'Ne göre: “Şehr-i İstanbuldan atabe-i aliyye bendelerinden hizmet-güzâr ve dilâver sipâhî vaz'ı sipâhî ve kelimâtı ilâhîdir. Şuarâ-ı asrun mümtâzlarından ve ehl-i iştiârun sahib-i imtiyâzlarundandır. İrâd-ı nazma şânında kudret ve tasarruf-ı zihninde cevdet var idi. Hâssa mesneviyâtından zebân-ı Türkîde cevâb-ı Hamsesi belki seb'âsı vardır. Tarîka-ı mevâizde hod Gencine-i Râzı ve Nâz u Niyâzı bi'ttamâm mukakkikâne vâki olmuştur. Ve eş'ârı hayli derd-mendânedir. (Canım, 2000:578)

Taşlıcalı Yahya'nın, Dîvân, Kitâb-ı Usûl, Gencine-i Râz, Şâh u Gedâ, Yusuf u Züleyha, Gülşen-i Envâr adlı eserleri vardır. (Çavuşoğlu, 1974:343)

Makale'de temel olarak konu edilen eserler, Taşlıcalı Yahya'nın Şâh u Gedâ, Kitâb-ı Usûl ve Yusuf u Züleyha eserleridir. Diğer eserlerinden Gencine-i Raz , Gülşen-i Envar ve oradaki kadın algısını özetlenir.

Şairin yazdığı eserlerde kadın; aile, sosyal hayat, din, psikolojik etken, aşk, günah, fiziki görünüm, içsel huzur, Allah'a götüren yol, anne, etkisiz bir varlık, kayıtsız kalınamayan kişi olarak bu konular altında ele alınmış ve hemen her eserinde kadından bahsetmiştir.

Gencine-i Raz eserinde özellikle kadınlardan bahsetmemiş, eserin genel anlamda ahlak dersi verme amacıyla yazılmasından dolayı dönem itibariyle daha çok erkekleri eleştirmiştir. Adı geçen eserde anılan tek kadın süte su katıp, satan bunun için de sonrasında tevbe eden bir yaşlı kadındır. İşlediği günah yüzünden evini, malını sel götürür. Hasan Basri zamanında yaşayan kadın ona gidip hangi yanlısının buna sebep olduğunu sorar. O da, süte su katmanın yanlış olduğunu ve bu sebepten dolayı malvarlığını kaybettiğini söyler. Bu eserde Allah'ın kulları, insanlar erkek ve kadınlar hatta huri ile gılmanlar gibi tabirlerle herhangi bir ayırım yapılmadan iki cins de beraberinde anılır. Sadece “Ey erkekler!” veya “Ey kadınlar!” gibi bir tabir kullanmaz. Eser okunurken bir eşitlik hissedilir. Çünkü eserin içeriği dinidir ve dinde olduğu gibi kul eşitliği Allah için kul olmanın cinsiyetle bir alakası olmadığından, cinsiyet kişinin kendi seçimi olmadığından dolayı herhangi birine daha çok değer yüklememiş, esere de bu eşitlik zihniyeti yansımıştır. (Çınar, 2014: 297-308)

KİTÂB-I USÛL, ŞÂH U GEDÂ VE YÛSUF U ZÛLEYHÂ ESERLERİNDE KADIN ALGISI

Eserlerde rastladığımız kadın tipleri:

Taşlıcalı Yahya'nın eserlerinin genelinde kadına dair çeşitli ifadeler karşımıza çıkar. Bu ifadelerin genelinden kadın algısını 5 tipte görmek mümkündür.

1) Âşık kadın tipi:

Aşk acısını övünecek bir şey olarak gören şair, aşk derdi olmayanın eşekten de aşağı olduğu düşüncesiyle aşık olan kadına da ilahi aşka giden yolda kutsallaştırılacak kadar değer vermiştir. Eşekten de aşağıdır ifadesi Kur'an-ı Kerim'de geçen kitap yüklü eşekleri hatırlatır ki, zahiri ilimlerin verdiği bilgi ve irfanın zayıf olduğu, yararı olsa da yük olduğunu, aşksız ağır geldiğini, aşık olmadan yani batını ilimlere de arif olmadan, zahiri ilimlerden fayda görülmez düşüncesini yansıtır. Bu sebepten dolayı, ilahi aşkı anlatmaya koyulan şair, bu tip kadın hakkındaki düşüncelerinin tamamı olumludur ve onu övgüyle anlatır. Yûsuf u Züleyhâ'da; Musa Peygamber gibi Allah'la konuşması, O'ndan ilham alması, mesnevinin sonlarına doğru artık Yusuf'u bile istememesi, sadece Allah'ı istemesi ve anlattığı şekli incelediğimizde âşık olan kadının yeri T.Yahya için ayrıdır.

Âşık kadın, görmeden âşık olabilir. Züleyha 3 kez rüyada Yusuf'u görür ve ona âşık olur. (Sağlam, 2016:238). İlahi aşkın ilk basamağı olan beşeri aşk Züleyhâ'da hasıl olunca bu aşkın terk edilmemesi fikri yüceltilir.

Aşk derdini lezzetli hisseden kadın, aşk şarabıyla kendinden geçer, ağzının tadını bilir çünkü tattığı aşktır ızdırıp olsa da, o hazzı tadar. Ve bu haz vecd ile olduğundan ibadet sayılır. Vecd hali, ibadet hali olduğu için, T. Yahya'nın aşkı bir ibadet olarak gördüğü kanısına varılabilir çünkü, ibadet kelimesi tüm varlığıyla sevmek anlamına da gelir. Aşkı için her şeyi göze alan, korkmayan, utanmayan kadın, kınamaya aldırmayan hatta bununla eğlenen kadındır.

Aşkından kıyamete kadar hayrette kalan kadın, sırrı akıl almayan bir aşka sahiptir, dünyaya değer vermez, aşkı için herşeyden vazgeçer, Allah'ın ihsanı olan aşka sahiptir, iradesini O'nun iradesine teslim eder böylece sevgilide bütünleşen, bir olma makamına erer.

O kim kesb eyledi âşıklık adın

Murad idindi ma'sukun muradın

Rıza-yı yarına virdi iradet

İdüp kendü rızasından feragat

Âşık tipine bürünen kadında dünya endişesi kalmamıştır, gaflet perdesini parçalamış, mürşidini aşk yapmıştır. Sevgilisinin mıknatısı konumunda onu kendine çeker, burada mıknatıs benzetmesi T.Yahya'nın kadının cazibeli oluşundan dolayı ifade etmesi muhtemelken tasavvufta kişi sevdiğinin suretine, sıfatına bürünmesi birlikte bir olmayı da temsil etmektedir.

Aşk derdinin nurla aydınlattığı kadında kavuşma arzusu şiddetlenir. Sevgiliden ayrı kalınca, canı çıkarcasına azap hisseder, aşkını gizlemez, hatta bülbül gibi şakır.

Kadınların görünüşünde güzellik gören şair, ay yüzlü güzeller ve aydınlık gün olarak onlardan bahseder ve onların beraber olduğu değersiz kişileri, karanlık gece gibi siyah rengine benzetir. Mısır tasvirinde kadınların güzel olmasına rağmen çirkin siyahi olan erkeklerle beraber olmalarına atıfta bulunur. Şair genelde kötü huylu ve sevmediği kişiler hakkında siyah, kara kelimelerini kullanmıştır. Bunu Şâh u Gedâ'daki vezir hakkında da kullandığı görülür.

İlahi tecelliye mazhar olan kadın Tur dağında Musa'nın, Allah ile konuşmasıyla benzer bir konumdadır. Bu tecelli benzer sayılır. Nasıl ki Musa Allah'ı görmek isteyince beni göremezsin dendiğinde dağ yıkılır, çünkü oraya tecelli eden Allah'tır. Kadına aksedilmiş olan Allah'ın tecellisini gören kişi ilahi aşka tutulur. Kadın da Allah'a götüren bir unsurdur ve ilahi güzelliğin aksedildiği yer olarak görülür. Fakat bu tecelli, sadece dünyevi olmayan, aslında amacı Allah'a ulaşmak olan gönüllere zuhur eder.

Kadın gönlü temiz ve tek kişiye âşık olandır. Yusuf'a olan aşkıyla beraber olmayan, fakat Züleyha'ya olan aşkıyla onu öylesine kabul eden eşi de, karşımıza çıkar. Burada sadece Züleyha'nın Yusuf'a olan aşkı değil, Firavun'un da Züleyha'ya olan aşkı da yücedir. Çok sevmesinden dolayı onunla sadece kağıt üzeri olan bir evliliği, sırf onunla sohbet edebilmek, onu görmek için, idame eder. Bu durumda, aynı zamanda, Züleyha'nın bir kadın olarak tek kişiye sadık kalışı, vefalı oluşu gözlemlenir. Evli olmasına rağmen eşiyle değil kendini ait hissettiği aşkıyla beraber olmak ister. Evlilik sözleşmesine değil, aşkına sadık kalır. Evlendiğinde Firavun'u Yusuf sanıp, evlenen ve Mısır'a geldiğinde duvarda kendini ve eşinin resmedilmiş halini görerek üzüldü, fakat orada bir ilahi ses işitir "*Yusuf buradadır, burada kalıp, sabretmen gerek ki ona kavuşasın*", denir ve Züleyha burada kutsi bir makamda anılır. Çünkü rüyada âşık olduğu kişinin rüyasına boşuna girmediği Allah tarafından girdiği ve onu Allah'a kavuşturacak olması zihniyetiyle yazılmıştır. Aynı şekilde burada bir kadın ve bir erkek resmi vardır. Sadece Firavun resmedilmemiştir. Züleyha zengin bir kadın ve Firavun'un eşi olarak rağbet görür, hatta herkes onunla evlenmek ister ama Züleyha her seferinde Yusuf'a daha çok yanar. Evleneceği kişiyi seçme hakkına sahip olan Züleyha, tüm teklifleri reddeder. Firavun'u ise Yusuf sanıp kabul eder. Gül umarken dikenle karşılaşır. (Sağlam, 2016:260-350)

2) Cariye kadınlar

Cariye kadınlara Yusuf u Züleyha, ve Kitâb-ı Usûl eserlerinde yer verilir. Yûsuf ve Zuleyhâ eserinde cariyeler, yardımcı unsur olarak Zuleyha'ya yardım ederler ve Züleyha'nın emri olarak Yusuf'u aldatmak istemeleri de yer alır. Aynı zamanda, Züleyha'ya yardım eden, işbirliği yapan kadınlar olarak da ele alınabilirler. Fakat burada dinî anlamda günahkar görünen kadın tipine rastlarız. Aynı eser içerisinde 100 cariyenin soyunup, Yusuf'u eğlendirmelerini istemesi ve herhangi birini seçerse yerine Züleyha'nın geçeceği düşüncesinde ise, aşkıyla ne yaptığını bilmeyen deli sanılan kadın tipine rastlarız. Fakat burada Yusuf'un dine davetiyle oradaki tüm cariyeler müslüman olurlar ve yaptıklarından nedamet duyarlar. Buradaki cariyelerin aslında iyi kalpli ve akıllı olduklarını sadece azizelerinin emrinden dolayı, Züleyha'ya kandıklarını görebiliriz.

Aynı zamanda cariyeye almanın veya evlerde cariyeye barındırmanın normalliği de göze çarpar. Kadınların cariyeye olarak zikredilirken bir obje olarak görülmesi söz konusudur, fakat burada onları dine yönlendirerek bir yüceltme fiili de vardır.

Aynı zamanda Züleyha'ya evlenirken babasının bahşettiği hediyelerden biri de 200 cariyeye idi. Kadın olan cariyelerin de birer hizmetçi olarak işlevselliği vardır. Hizmetleri sadece erkeklere yönelik değildir ve burada toplumsal anlamda değer piramidi basamaklarında alt kısmı oluştururlar.

Kitâb-ı Usûl'de ise cariyeye kadın tamamen nefesine uyan, hizmetçi görevini gören fakat ev hanımının bilgisi dışı efendisiyle ilişki yaşayan kadın tipidir. Eserin genelde ahlak dersi verme veya kıssadan hisse amaçlı olduğuna değinirsek bu şekilde anılması da normal karşılanabilir. Fakar şairin genelde bu kitapta ahlak dersine bir genelleme vermediğini görürüz veya o zamanki hayasızlık, zinada artış nedeniyle hep o konulara değindiği de göze çarpar. (Alkaya, 2009:121-125)

3) **Dadılar:**

Bir kadın tipi olarak dadılar, Yûsuf ve Zuleyhâ eserinde baş gösterir. Yardımcı unsur olarak kullanılan dadılar, genelde psikolojik destek ve tavsiye veren kadın tipleridir. Züleyha'ya sabretmesi gerektiğini bildiren, bazen tavsiyeleriyle yön veren veya aracılık yapan kişilerdir.

Fakat Züleyha'ya nasihatın da kar etmediğini gören dadı da, sonunda Yusuf'la konuşmasını sağlamak için aracı olur.

4) **Dindar kadınlar:**

Makaleye konu edilen eserlerde dindar kadın modeli ve ve bu tip için anılan isimler şöyledir:

Allah aşkına mazhar olan kadın tipinde dindarlığın derinliğini anlatış biçiminde gözlemleriz. Bu şeref Züleyha'ya aittir. Eserin genelinde dua eden, yakarış içinde olan bir Züleyha vardır. Hz. Meryem, Hz. İsa'nın annesi olması ve günahsızlığı ile ve Allah'a olan inancı ile bahsedilir. Yusuf'un annesi; Yusuf onu özler ve kıyafetlerine sarılıp ağlar. Sevilen ve özlenenidir. Öldükten sonra kabir ziyaretine gidilen, annesiyle dertleşen Yusuf mevcuttur. Anne dertleşecek, özlenecek, ağlanacak kadar şevfak gösterilen bir varlıktır. Yusuf'u satın almak isteyen yaşlı kadın. Onu alamasa da, âşıklar arasınada zikredilmekten keyif duyar, bunu onur bilen yaşlı kadındır. Bazıga, ismi ile anılan kadın velilerden biridir. Yusuf'a âşık olan ama sonrasında Yusuf ona gerçek aşkın ilahi olduğunu anlatınca, kendini ibadete veren, masivadan geçen bir kadın tipine rastlarız.

5) **Kötü vasıflı kadınlar:**

Ağzında bakla ıslanmayan yani, hiç bir sır saklamayan, bu yüzden insanların diline düşen kadın. Erkekleri gülünç duruma düşüren kadın. Bulutlar gibi gözyaşı döktüren kadın. Kaş çatan, yolda bırakan, hışımına bakan, cefa eden, öfkeye kapılan, sitem eden, kedere değmeyen, imtihan eden. Erkeğin bedduasına mazhar olan kadın (şehirden uzaklaştırdığı için beddua eder). İlgisiz ah çektiren kadın. Geçici zevk olan, Allah'tan alıkoyan kan ve şekilden ibaret olan, dost olmaya layık olmayan kişidir. Çünkü şaire göre hakiki dost yalnız Allah'tır. O da şekilsizdir. Kadını kan ve şekilden ibaret olarak yazması, dünyevi olana, fani olana meyledilmemesi gerektiğini vurgulayıp bâkî olana kıymet vermeye işaret etmektedir.

Sözünde durmayan kadın. Hilekar kadın. Ağzından laf almak için aldatan kadın. Kadınlar için akli noksan olanlar. Kadınların aşk hikayelerini anlatmayı uygun bulmayan şair kadınlara akli noksan diyerek, onların olmadığı bir eser yazacağını haber verir. Yazarın eserlerinde, aşkın olmadığı yerde kadınların hor görülmesi

hissedilebilir derecede açıktır. Kadına olan aşkın ise zillet getirdiğini Vamık, Hüsrev gibilerini yererek gerçek aşkın ilahi olduğunu vurgulayarak esere başlamaya karar verir. Gencine-i Raz'da süte su katıp satan yaşlı kadın misali verilmiştir. Malvarlığını bu kötü huyu yüzden kaybeden kadına ve bundan çıkarılması gereken derse söz konusudur. (Sağlam, 2016:110-212). Aklından şüphe edilen kadın, ruh hastası, büyü yapılan, nazara gelen, zincire vurulan. İstedğini elde etmek için hile yapan kadın. Buna şaşılmaz zaten çünkü kadın isterse din değiştirir hatta domuza çobanlık yapar misali bir hikayeye, kadınların şeytanı şişeye sokar tabirince bir anlatıda bulunmuştur. Buradan bir şeyi çok istediklerinde her yola başvururlar hatta her şeyi meşrulaştırırlar düşüncesi vardır. Yalan söyleyen kadın (Züleyha Yusuf'a babasının öldüğünü söyler ki düşüncesinde sadece o olsun. Züleyha'nın yaptığı yanlışların temelinde hep aşk vardır). Suretperest Züleyha, Yusuf'un güzelliğinden kendini alamaz. Bunun hala bir tecelli olup olmadığını anlamadığı yıllar için söyleyebiliriz. Çünkü tecelli ile suretperestlik ikisi bir yerde kullanılmaz. Kimine göre suretperest kimine göre de tecellidir. İntihar etmek isteyen kadın. Fahişe kadınlar. Siyah tenli, çirkin kadınlar. Zarar veren, kötü huylu, inatçı cariyeye. Cahil kadın, eşinin kitap okumasını istemeyen, kitapları kuma sayan, benim yerime kitaplarla ilgileniyorsun diye hayıflanana, ilgi odağı olmak isteyen kadın. Eşini ilişkisi olan cariyeden kıskanan kadın. Erkeklerin kıskançlığı gerekli bulunur hatta kıskanmayan erkek domuza benzetilir, kadının kıskançlığı ise sitem sayılır. Kapkara çirkin kadın. Genelde siyah olanları günahkar, beş para etmez kara kuru diye adlandıran şair, fiziki görünüş için de bir kaç yerde kara, siyah kelimesiyle güzel olan beyaz olandır, esmer tenliler çirkindir algısını yansıtır. Burada değişik renkte olan kadınlara az hakaret, aşağılama ve yerme söz konusudur. Çünkü mevzu bahis olan ahlaksızlık değil dış görünüştür. Özel hayata saygısız olan kadın tipi de kapı deliğinden komşu karısının eşine sarılmasını izlemesinde zuhur eder. Cinselliğe olan düşkünlüğünden dolayı evlenen ve miras kaybına uğrayan ve yanıldığını anlayınca veremden vefateden kadın. Şeytanın kavmi olan kadınlar. Hasta ruhlu kendi istediği muradına kavuşamazsa değişik vasiyetlerde bulunan kadınlar. Hırsız, gözü dışarıda, naz cilve eden, yüzünü herkese açan kadın erkekleri gülen, maskara eden kadın. Şaşkın, dikbaşlı, koca eli öpmeyen lüzumsuzlar... Kadınların lüzumsuz oluşu eşlerine itaat etmediklerinde beliriverir. Kadın ve erkek eşitliğinden bahsemek mümkün değilken kadın bu hikayede eşinin yanına aldığı bir obje hatta çanta diye örnek verebileceğimiz bir görevdedir. İtaatsizliğin ilk safhasında hemen kadın iyi huylu değildir. Dik başlıdır ve lüzumsuzdur. Çok konuşan, baş ağrıtan kadınlar. Genelde kadınların dır dır etmeleri evliliklerde şaka halini almıştır, fakat şairin kınaması ve eşinin ondan rahatsız olmasıyla dile getirilir. Şaire göre, kadının susanı makbuldür, itaat edeni, eşinin istediği gibi olanı örnek olan kadındır. Vahşi kadın, eşinin Kur'an okumasından rahatsız olur, sakallarını yolar ve ondan boşanır. Bu gibi kötü kadınlar, şaire göre insan suretindeki şeytanlardır. Onlar dine Kur'an'a karşı olan huysuz, şeytanın barındırdığı kötülükte kötü niyetler barındıran kadınlardır.

Taşlıcalı Yahya için kadın tipleri bu şekilde başlıklandırılırken eserlerinin genelinde evlilik düşüncesini ve evliliğin muhakkak gerçekleşmesi konusu üzerinde durur.

Taşlıcalı Yahya evliliği zorunlu görmektedir. Herkes evlenmelidir düşüncesini bariz bir şekilde dile getirir hatta bu düşüncesi birçok eserine de yansımıştır. Kabe'de tavaf ettirilen yaşlı anneye bile evlenmesini tavsiye eder. Kadının Kabe'yi değil de, erkekleri gözetme ihtimaliyle söylenmiş olabilse de yaşlı bir anneye evlenme tavsiyesi rindanelik gerekçesiyle yapılmıştır ve hakareten öte bir yanı yoktur. Evlenilecek kadın ise genç ve güzel olmalıdır, kara kuru, siyah olmamalıdır. Evlenilecek kadının genç olmasının sebebi ise erkekler, yaşlandıkça güzelleşir, kadınlar ise yaşlandıkça çöker düşüncesine binaen söyler. Burada da kadınların bir obje olarak görülmesi, evliliklerin tensel yakınlaşmadan fazla görülmediği bir anlayış vardır. Evlilikten bahsederken hiç aşktan bahsettiği gibi yazmayan şair, genel evliliklerin durumunu değerlendirerek ve o zamanki algının bu tür bir biçimde kadınların sadece bir objeden ibaret görüldüğünü bize güzelce yansıtır. (Alkaya, 1996:112-125)

Kitâb-ı Usûl ve Şâh u Gedâ karşılaştırılınca ortak bir nokta bulunur. Bu ise şairin veziri çekemezliğidir. İlk eserde Süleyman Peygambere atıf vardır ve vezirinin boş nasihat verdiği vurgulanır. İkinci eserde ise aşkına engeldir, onunla görüşmesini geciktirir ve bu yüzden siyahtır, günahkardır, aşk hastasına kara sancıdır. Günahlarından dolayı yüzünde siyah bir iz vardır. Kaba yalancıdır. Katli vaciptir. Sönmüş odun gibi karadır. Bu iki eserin aynı vezirden bahsedildiği düşüncesine dair yol verir. Bu eserde oyun olarak satrançın seçilmesi de boşuna değildir. Şair satranç oyununu özet geçse de vezirden bahseder. Ve oyunu seyretmeye sadece Şahın zikredildiği için, giden Geda arkadaşlarının ona: ‘‘senin boyun kısa, sevdiğinin ise uzun diyerek çıkışmasına kızar ve: ‘‘Kabe de uzaktır ama ehli irfana yakındır’’ der. Buradaki aşkın ilahi olmadığına dair kanıt sayılabilecek bir tartışma olan bu konuşma misalin dini olmasına rağmen boy karşılaştırılması iki insan arasında geçen bir benzetmedir. Ve vezir burada da Şah ile Gedayı ayıran ve onlara engel olan düşmandır.

Mecazen kendini âşık olduğu kişiye belirtmek için yazılması mümkün olan bu eserde sebebi te’lif kısmında da, kadınların aşk hikayeleriyle anlatılmasını uygun bulmaz çünkü sevdiğini kıskanır ve onun gizli kalmasını, admın duyulmamasını ister. Bu yüzden de, Hüsrev, Vamık gibilerini kınar, onların aşkı dünyevi diye çıkarır. Kendi aşkının dünyevi olmadığını hep belirten şair, kadının bir cemelullah tecellisini mazhar ettiği bir yer olarak görülmesi, ilahi sayılmasıyla burada bir kadına dair olan aşktan, bahsedildiği kanısına varılır. Devamı illaki ilahi aşka dönüşen bir aşktır ama başlangıç fitillerini yakan bir kadındır, hasret ona duyulur. Divanda da belirtildiği gibi artık küllenen aşkın gelsen de bir gelmesen de sitemini getiren dertteki toprak olma durumu insana karşı hissedilen bir sitemdir. Bu bir kadına, erkeğe, şeyhe veya Şaha duyulan aşk da olabilir. Ama henüz ilahi aşka ulaşmış bir boyutta değildir. İlahi olan aşkın, Allah için sevmenin ruhlarının birbirine değmesi olduğundan dolayı, cinsiyet farkı gözetilmez. Çünkü bu ilahi bir histir veya sırdır. Ruhların bize Allah tarafından üfürülmesinin bir gerekçesi olarak hepimiz O’nun birer parçası olan ruhumuzla vücudumuzu ayakta tutarız. Bu ruhların birbirine değmesi, Âşık olması cinsiyet barındırmaz. Çünkü seven ve ruh üfleyen bir cinsiyeti yoktur ve bu Rab’dır düşüncesi tasavvuf’ta bulunur. Şairin bu anlamda geniş çaplı yazması çok normaldir. Çünkü yazan tasavvufa aşına olan bir şairdir. Aşk tektir ve o da Allah’a götüren yoldur. Önemli olan Âşık olmaktır bu bir nesne de olabilir. Ama yaratılanlara karşı hissedilen aşkı bilmeden metafizik doğrultusundaki aşka varılamaz tavsiyesi Taptuk Emre’nin de Yunus Emre’ye verdiği tavsiyeler arasındadır. Hikayedir anlatılır ki bir genç, bir sufi üstad talebe olmak için başvurduğunda ‘‘Evlat sen hiç âşık oldun mu?’’ sorusuyla karşılaşmış. Genç ‘‘Hayır’’ cevabı verince sufi üstad ‘‘Git bir âşık ol, öyle gel’’ demiş. (Bayzan, 2015:24)

Tasavvuf’un temelinde aşk yatar. Aşktan aşka, yukarıda zikredilen ruh parçasından Sonsuz olan Ruha gidilir, tıpkı Hz.Ömer’in ‘‘kaderden kadere gidelim’’ (Buhari, 2019:30) sözündeki biz insanlara ait olan cüz-i iradeyi ifade ettiği gibi burada da aşktan aşka gidilir...

SONUÇ

Eski edebiyatta kadının güzel, çekici, uğruna her şey feda edilecek kadar ulu hisler hissettiren huri, peri gibi bir varlık olarak görülür, kaşının, gözünün fiziki özelliklerinin ruhi güzelliklerini yansıtır ve kadına duyulan aşkın, ilahi aşka götürecekt kadar değerli bir varlıktır.

Taşlıcalı Yahya da, bu düzeni bozmadan aşkın tek olduğunu bize yansıtır. Aşk tektir ve o da ilahi olandır. Aşkın vecd halinde olanı makbuldür, çünkü sadece o aşk gerçek aşktır. Karşı cinse duyulan aşkın, alçaltıcı bir his olduğunu düşünerek ilahi aşka götüren aşkın kutsal olduğu düşüncesiyle yazmıştır.

Eserlerinde kadın Âşık olunca kutsal bir varlığa dönüştürülecek kadar iyi huylu, güzel, ilahi aşka mazhar olan, nur yüzlü, uğruna her şey verilen, aşkından ızdırıp çekilen, peri, güzelliğiyle dillere destan, vefalı, alçakgönüllü, zarif, zengine meyletmeyen, cefasına bile hamdedilen kadın tipine rastlarız.

Fakat kadın eğer aşığa karşı ilgisizse vasıfları hemen değişime uğrar. Kadın bu sefer: ağzında bakla ıslanmayan, gülünç duruma düşüren, gözyaşı döktüren, kaş çatan, yolda bırakan, öfkeye kapılan, sözünde durmayan, hilekar, akli noksan, imtihan eden sıfatlarına bürünür.

Kadınların evlilik ve fuhuşta ve dış görünüşle pek fazla mevzu bahis olmaları dönemin getirdiği sapkınlıkları bize yansıtır. Fakat yazma biçimin, metodun açık sözlü olması, bir kadın hakkında yazarken nazik davranılmadığı kanısına varırız.

Aklı noksan olanlardan bahsetmeyen bir eser yazacağını haber veren şair aslında aşkını gizlemek ister ve bunu eserlere yansıtmak istemez, sevdiğini kıskanır ve dillere düşmesini istemez. Çünkü bu dediği Züleyha'yı anlatırken tam tersini yazar, şiir edebiyat seven, akıllı, bilgili, akli keskin, zehir gibi olan anlamındaki ifadelerini kullanır. Kadın gerçekleştirecek rüyaları bile anlatılacak kadar değerli görülen, hayatı boyunca tek kişiye aşık olan, Peygamber eşi olmayı hak edecek ruha sahip olan, evleneceği kişiyi seçme hakkına sahip olan kişidir. Bazen de kadının cesur olması bile, padişahın sayesinde. Kadın cesaretinden dağda tek başına yaşar, fakat padişah emniyet sağladığı için bu gerçekleşir. Cesaretin dayanağı yine bir erkektir. Veya kuyuda yansımalarını gören kadın ile koca bak kuyuda bir adam var derken, kadın için bir kahpe var denir. Bu tür çelişkileri bir çok yerde görebiliriz.

Ahlaki eserlerinde kadın erkek eşitliği gözetken şair, diğer eserlerinde ise kadın yerini bilmeli algısını bize yansıtır. Kadının yüce olduğu tek yer aşkının ilahi olan kadındır. Peygamber oğlu, anası veya veli olan kadındır. İyi huylu olmayı dindar olmakla bir tuttuğu kanısına varılır. Fakat kendisi dinin gerektirdiği gibi ayrımsız, kadına dair nazik yazmasını ve olaylara sadece ahlak tavsiyelerinde değil, diğer eserlerinde de aynı eşitliği göstermesine, dindarlığını orada da yaşamasına etki etmemiştir.

KAYNAKÇA

- Alkaya, M. A. (1996). *Taşlıcalı Yahyâ Kitâb-ı Usûl İnceleme-Metin*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Alkaya, M. A. (1996). 16. *Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Yaşam. Osmanlı Uygarlığı I* (C I, 420-441). İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınlar
- Arslan, M. (2007). “*Türk Edebiyatında Hamse*”. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, (5)9, 305-322.
- Aydemir, Y. (2010). “*Klasik şiirimizde Aşk ve Sadâkat*”. Turkish Studies. (5)3, 48-62.
- Belli, H. (2011). “*Yahyâ Bey'in Yûsuf ve Zelîhâ Mesnevisindeki Sembol Kullanımı*”. İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C II, I, 219-234. Malatya.
- Birici, S. (2007). *Şâh u Gedâ (Şâh u Dervîş) Mesnevileri ve Bursalı Rahmî'nin Şâh u Gedâ'sı*. Elazığ: Manas Yayıncılık.
- Çağlayan, B. (1989). “*Yahyâ Bey Dîvânı'nda Maddî Kültür Unsurları*”. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çavuşoğlu, M. (1977). *Yahyâ Bey Dîvânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. (1986). *Yahyâ Bey*. İslam Ansiklopedisi (C XIII, 343-347). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. (1974). *Yahya Bey*, İslâm Ansiklopedisi, C.XII/2, s. 343, İstanbul: MEB Yay.
- Çavuşoğlu, M. (1979). *Yûsuf ve Zelîhâ*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Çınar, B. (2007). “*Taşlıcalı Yahya'nın Gencîne-İ Râz Mesnevisinde Bir Nasrettin Hoca Fıkrası*”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4, s.283-292.
- Canım, R. (2000). *Latîfî Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ İnceleme Metin*. Ankara: AKMB Yay.
- Kolektif, (1986). “*Büyük Türk Klasikleri*”, Ötüken Neşriyat, C.IV, s. 22, İstanbul.
- Çınar, B. (2013). “*Taşlıcalı Yahyâ'nın Gencîne-i Râz Mesnevisinde şiir, şâir ve Kâtiplerle ilgili Değerlendirmeler*”. Turkish Studies, (8)13, 297-308.
- Çınar, B. (2014). *Taşlıcalı Yahyâ Bey Gencîne-i Râz*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Demir, Y. (1986). “*Taşlıcalı Yahyâ Bey Dîvânı'nda Sevgili ve Sevgiliye Ait Fiziki Unsurlar*”, Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Diñçtürk, E. (2008). “*Yûsuf ile Züleyhâ Mesnevilerinde Allah Korkusu Motifleri (Erzurumlu Darîr, Hamdullah Hamdî, Yahyâ Bey Örnekleri)*”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Gülen, K. (1977). “*Taşlıcalı Yahyâ Bey, Gülşen-i Envâr*”. Yayınlanmamış lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Köksal, M. F. (2005). “*Tahkiyeli Bir Eser Olarak Taşlıcalı Yahya'nın Şâh u Gedâ Mesnevisi*”. Klasik Türk şiiri Araştırmaları, S. 29-68.
- Mermer, A. (1985). “*Taşlıcalı Yahya Bey Divanı'nda Nebatlar*”, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Sinan, S. (2005). “*Taşlıcalı Yahya Bey Divanı'ndaki Soyut Kavramlar (Kasîdeler Musammatlar-sehrengizler-Gazeller-Mukattalar)*”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Taşlıcalı Y. *Gencîne-i Râz*. (Bağdatlı Vehbi Efendi) Süleymaniye Kütüphanesi. No: 1700, İstanbul. (95 varak)
- Taşlıcalı Y. *Hamse-i Yahyâ*. Milli Kütüphane No: 60 Hk 1/1, Ankara (1b-81a).
- Taşlıcalı Y. *Kitâb-ı Usûl*. (Laleli) Süleymaniye Kütüphanesi. No: 1667 (105 varak).
- Taşlıcalı Y. *Şâh u Gedâ*. Atıf Efendi Kütüphanesi. No: 2138, İstanbul. (70 varak).

Taşlıcalı Y. *Şâh u Gedâ*. (Ali Emirî Efendi Manzum Eserler) Millet Kütüphanesi. No: 986/3, İstanbul. (51 varak).

Taşlıcalı Yahyâ Dukâkîn-zâde. Gülşen-i Envâr. (Ali Emirî Efendi Manzum Eserler) Millet Kütüphanesi. No: 993, İstanbul (133 varak).

Topal, İ. (1986). “Taşlıcalı Yahya Bey Divanı’nda Din ve Tasavvuf”. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Ünver, İ. (1996a). *Gencîne-i Râz*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (C XIV, 20). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

Gülşen-i Envâr. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (C XIV, 252-253). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

Yoldaş, K. (1993). “Taşlıcalı Yahyâ Bey Şâh u Gedâ İnceleme-Metin”. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Aydın, A. (2015). “Klasik Türk edebiyatında evliliğe dair menfî düşünceler”, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Cilt:0, Sayı: 15, ISSN: 1308-6553 / 1308-6553, S.103-132.

R. Bayzan, (2015). “*Terapistin sufi olursa*”, Kida dağıtım, s.24, İstanbul.

M. Buhari, (2019). “*Sahihu’l-Buhari*”, tıp, 30. 15. Baskı, DİB. Ankara.

A. Sağlam, (2016). “*Taşlıcalı Yahya Bey ve Hamsesi*”, Doktora Tezi, Diyarbakır.